

ترکمان-مدرس-مصالح-ملی-فدای-اتحاد-اسلامی-تحت-لوای-<http://www.ibna.ir/fa/doc/report/235347/>
دولت-عثمانی-نمی-کرد-تکمیل-همایون-شجاعت-پذیرش-اشتباهش

کتاب

خبرگزاری کتاب ایران

ترکمان: مدرس مصالح ملی را فدای اتحاد اسلامی تحت لوای دولت عثمانی نمی‌کرد/ تکمیل‌همایون: ترکمان شجاعت پذیرش اشتباهش را دارد

تاریخ انتشار : دوشنبه ۶ اردیبهشت ۱۳۹۵ ساعت ۰۹:۰۰

محمد ترکمان در نشست «تجربه سه دهه تاریخ‌پژوهی خود» گفت: «مدرس از افرادی بود که مصالح ملی را فدای اتحاد تحت لوای اسلام نمی‌کرد.» استاد تکمیل همایون نیز در این برنامه ترکمان را پژوهشگری دانست که شجاعت پذیرش اشتباهش را دارد.

به گزارش خبرگزاری کتاب ایران (ایبنا) نشست «تجربه سه دهه تاریخ‌پژوهی استاد محمد ترکمان» یکشنبه، پنجم اردیبهشت ۱۳۹۵ با حضور دکتر ناصر تکمیل همایون و گروهی از تاریخ‌نگاران و تاریخ‌پژوهان در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی برگزار شد.

شانس مطالعه منابع دست اول

ترکمان در سخنانی گفت: یکی از شانس‌های زندگی من این بود که همواره منابع دست اول را مطالعه کرده‌ام. یکی از آن‌ها مذاکرات مجلس است. من به کتابخانه ملی پاریس مراجعه می‌کردم و این منابع را می‌خواندم و شاهد تفاوت مطالب چاپ شده در کتاب‌ها و مطالب اصلی بودم. با مطالعه این منابع، به مرحوم مدرس هم به دلیل ویژگی‌های ارزنده‌ای که داشت، علاقه‌مند شدم. در کشور از اسم مدرس بهره‌برداری می‌شود اما از رسم او سخنی در میان نیست. او با خیلی از تفکراتی که در این سال‌ها دیدم، زاویه دارد.

وی با اشاره به جمله مشهور «دیانت ما عین سیاست ماست و سیاست ما عین دیانت ماست» مرحوم مدرس، گفت: مدرس در جریان صحبتی که در مجلس می‌شود، به کار بردن «مدارس قدیمه» و «مدارس جدید» را صحیح نمی‌داند و می‌گوید که یکی از دلایل پیشرفت اروپاییان این بود که علم را منقطع نکردند چرا که یک روند مستمر است. در این مدارس علمیه طب، ریاضیات و نجوم تدریس می‌شد و ناگهان کنار گذاشته شد.

این تاریخ‌نگار افزود: من با مشاهداتی که داشتم، دیدم که بیشتر دانشگاه‌های صاحب‌نام امروزی دنیا، مدرس طلبگی بوده‌اند که آرام آرام به دانشگاه‌های فعلی تبدیل شدند. با خودم گفتم که شاید اگر مرحوم امیرکبیر یکی از همین مدارس نوین را در مکتب‌خانه‌ها راه می‌انداخت، تنش و درگیری کمتر به وجود می‌آمد. این شیوه به مشی اصلاح‌طلبی شبیه‌تر و با انقلابی‌گری و زیرو رو کردن متناقض است. مرحوم مدرس هم در همین وادی بود و همواره در برابر جریان‌های رادیکال مجلس ایستادگی می‌کرد. این نکته‌ها برایم آموزنده بود.

وی مقاومت در برابر روسیه در سال 1911 را که تبدیل به ارزش برای اپوزیسیون شده بود یکی دیگر از جریان‌هایی دانست که مرحوم مدرس با آن به مخالفت برخاست و اظهار کرد: بعدها مرحوم مدرس دید که کار اشتباهی است اگر کشوری کوچک و ناتوان با روسیه درگیر شود. فتوا برای تحریم روسیه صادر می‌شد و مقامات حکومتی هم دلایلی برای اثبات این امر می‌آوردند مبنی بر اینکه صادرات ایران به روسیه بیش از واردات آن است، در صورت تحریم روسیه، ایران متضرر اصلی خواهد بود.

ایران‌دوستی مدرس برایم زیباست

ترکمان تاکید کرد: عرق ایران‌دوستی مرحوم مدرس برایم بسیار جالب توجه و زیبا است. حتی باید گفت که مرحوم مصدق همواره از اسلامیت و ایرانیت سخن می‌گوید و از ایرانیت و اسلامیت تا آن‌جا پیش می‌رود که در مجلس می‌گوید پیامبر اکرم (ص) نیز رعیت ایران بوده است. مدرس نیز حاضر نبود مصالح ملی را فدای اتحاد اسلام تحت لوای حکومت عثمانی کند.

این نویسنده یادآور شد: مجموع این یافته‌ها درباره مرحوم مدرس سبب شد که کتابی بنویسم که البته اغلاط زیادی دارد. بعدها متوجه شدم که در آن زمان من هم تحت تاثیر مطالب غلطی که گفته شده بود، گمان می‌کردم مخالفت اصلی با اولتیماتوم روسیه

(مبني بر اخراج هیأت مستشاري مالي آمريکايي تحت سرپرستي مورگان شوستر از سوي دولت وقت ايران) در مجلس از سوی او انجام شد که البته این گونه نبود و شيخ محمد خیابانی مخالف او بود.

وی ادامه داد: در آن ایام به مباحث مشروطه هم علاقه‌مند و بر آیات ثلاثه نجف (آخوند خراسانی، ملاعبدالله مازندرانی و امیرزا خلیل تهرانی) متمرکز شدم. کارهایی هم آماده کردم که به ماجراهای سال 1357 انجامید. پس از این سال، دوستان معتقد بودند که باید مدارک و اسناد و داده‌ها جمع‌آوری شود. بر این اساس، سه کتاب با عنوان «اسناد و تصاویری از مبارزات ملت ایران» نوشته شد.

ترکمان عنوان کرد: در آن زمان هم مقداری تحت تاثیر مصادره‌ای بودم که گروه‌های چپ انجام می‌دادند. بر این اساس، نام کتاب را «اسناد و تصاویری از خلق مسلمان ایران» گذاشتم که اگر اکنون بود لفظ «خلق» را به کار نمی‌بردیم. این نامگذاری تحت تاثیر زمانه خود بود.

طالقانی عامل وحدت ایرانیان

این پژوهشگر تاریخ افزود: پس از آمدن به ایران، به امور فرهنگی پرداختم. به آیت‌الله طالقانی تعلق خاطر داشتم و ایشان را مایه وحدت ایرانیان می‌دانستم. در مراسم چهارم ایشان، مطالبی را که بعد از آزادی از زندان در سال 1357 تا هنگام درگذشت نوشته بودند در یک جلد منتشر کردم. کتاب دیگر تحت تاثیر همان زمانه «ماهیت و عملکرد امپریالیسم در ایران» بود. این اثر در خرداد 1359 منتشر شد. بعدها نقدهای فراوانی به همین اثر داشتم. مفردات کتاب خوب بود اما تحت تاثیر تفکرات چپ که آمریکا را یک غول نشان می‌داد، بودم. من امروز با آن تفکرات فاصله زیادی دارم.

وی با اشاره به توهین‌هایی که پس از 22 بهمن به دکتر مصدق می‌شد، گفت: برخی مشغول حذف او بودند من جزوه‌ای با عنوان «آیا مصدق فراماسون بود؟» نوشتم. در آنجا نوشته‌ام که پاسخ این مساله کجاست؟ همیشه در پی حقیقت بودم. در اسفند 1359 هم جزوه‌ای با نام «چند سند منتشر نشده از دکتر مصدق» منتشر کردم. مطالب روزنامه مردم ایران را هم با یک مقدمه در همین سال منتشر کردم.

در حال تکرار تاریخ بودیم!

وی اضافه کرد: در سال 1359 احساس می‌کردم رخدادهایی عبرت‌آموز و راهگشای دکتر مصدق که مطالعه آن می‌تواند بسیار مفید باشد، در حال تکرار شدن است! به افراد عنوان‌هایی چون مذهبی افراطی، چپ افراطی، عضو حزب توده، سلطنت‌طلب، عضو جریان وابسته به انگلستان، سناتورهای مجلس سينا اطلاق می‌شد تا حذف شوند. در صورتی که دولت برآمده از انقلاب اسلامی نیاز داشت که نیروی خود را صرف سازندگی کند.

ترکمان با بیان این‌که کتاب «تشنج‌ها، درگیری‌های خیابانی و توطئه‌ها در دوران دکتر

مصدق» را در اسفند 1359 منتشر کرده است، گفت: این کتاب که چند ماه اول دوران مصدق را تصویر می‌کرد، نشان می‌داد چگونه در 20 تیر 1330 روزی که «هری‌من» برای وساطت شرکت نفت و دولت به ایران می‌آید، روزنامه‌ها خطر افتادن ایران در دام کمونیسم را گوشزد کرده‌اند و این‌که مصدق ایران را به این سو می‌برد! انگلیسی‌ها هم از این فضا به خوبی استفاده می‌کردند.

وی یادآور شد: «مصدق» با هوشیاری می‌کوشید پس از هر اتفاقی گزارشی به ملت بدهد و دلایل آن را بازگو کند. روزنامه گروه فدائیان اسلام با انداختن تصویر مصدق نوشته بود که از پنجه‌های فلانی خون می‌چکد! درباره 15 خرداد هم مطالب متنوعی عنوان می‌شد. در برخی منابع اغراق‌آمیز نوشته بودند 15 هزار نفر کشته شدند! من اسناد را در دوران جوانی یافت‌م و فهرست تمامی افرادی که در خیابان‌ها کشته شدند، مجروح شدند و به بیمارستان‌ها برده شده بودند، نام، شغل و پایگاه طبقاتی آن‌ها را در کتابی آوردم. اشاره‌ای هم به نوع جهت‌گیری سیاست‌ خارجی در آن دوران داشتم. این کتاب در خرداد 1360 چاپ شد. کتاب «گوهرهایی که در تاریکی درخشیدند» را نیز در همان سال نوشتم.

وی با تأکید بر این‌که مسایل انحرافی در ابتدای انقلاب اسلامی وجود داشت که باعث می‌شد از مسایل اصلی غفلت کنیم، گفت: باید به مملکت بیش از این‌ها خدمت می‌کردیم. کتاب دیگری که سال 1365 منتشر شد، می‌خواستم بگویم که چه فشارهایی بر حکومت ملی است؟

مورخی نمونه در میان استادان تاریخ دانشگاهی

دکتر تکمیل‌همایون نیز در این برنامه گفت: من از پژوهشکده تاریخ برای این ابتکار که از مورخ خارج از دانشگاه دعوت شده است تا اطلاعات دقیق به مخاطبان ارائه شود، سپاسگزارم.

وی سپس به ویژگی‌های تاریخ‌نگاری ترکمان پرداخت و گفت: نخست آن‌که ترکمان اسیر سازمان‌های اداری نشد. خداوند پدرشان را حفظ کند که او را حمایت کردند. او در خانه خود نشست و خود به موضوع‌های مورد علاقه‌اش پرداخت. شاید من چنین توفیقی نداشتم. اکنون فیش‌هایی دارم که از پاریس جمع کرده بودم و هنوز فرصت بازبینی آن را نیافته‌ام.

این استاد تاریخ ادامه داد: ترکمان به دوره خاص تاریخ معاصر ایران پرداخت. مثل من نبود که هم درباره تاریخ قدیم و جدید مطالبی بنویسد. این اغتشاش در مطالبم وجود دارد. ترکمان در تاریخ معاصر ایران عمیق شده است. حتی در میان استادان تاریخ دانشگاه هم چنین مورخی نداریم.

وی اضافه کرد: به یقین عوامل اقتصادی و اجتماعی بر افراد تأثیر دارد. برخی چنان بر عوامل داخلی تکیه می‌کند که عوامل خارجی پنهان می‌شود و برخی برعکس. ترکمان بر مسایل خارجی بیشتر تمرکز دارد با این تفاوت که عوامل داخلی را هم در نظر داشته

است.

تکمیل‌همایون گفت: او شکیبایی و صبر زیادی دارد و در پی رتبه نبود. از افرادی است که شجاعت دارد مطالب اشتباه گذشته خود را رد کند. افتخار می‌کنیم که در جوار او هستیم.

تاریخ کپی و تهیه ی فایل پی.دی.اف.: ۳۰ مرداد ۱۳۹۶ (۲۱ آگوست ۲۰۱۷، ۲۸ ذالقعده ۱۴۳۸)